

RISCUL ÎNTEMEIAT ȘI CARACTERUL PENAL AL FAPTEI ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Alexandru Mariț

Universitatea de Studii Europene, Republica Moldova

Abstract. In the criminal legislation of the Republic of Moldova from 12.06.2002 as a legislative novelty among the cases that remove the criminal character of the action relating to an infraction new cases less known of this kind were included as the one from article 40 'The well-grounded risk'. Or in this scientific approach we are trying to analyze the opportunity, as well as the necessity of this settlement in national criminal legislation. In is mentioned, about this, in article 40 section 1 that: "It is not considered an offence the action, stipulated by the criminal law, that caused injuries to the interests protected by law in the case of the well-grounded risk in order to achieve socially useful goals". Respectively at section 2 it is stipulated: "The risk is considered well-grounded if the socially useful followed goal couldn't be achieved without a certain risk and if the person that acknowledged it took the necessary measures to warn the injuries determination to the interest protected by law". And at section 3 it is foreseen that: "The risk can't be considered well-grounded if it was willingly blended with the danger for person's life or with the danger of bringing about a social or ecological disaster". The same causes find their settlement in an adequate way in the criminal code of the Russian Federation too from January 1, 1997 in articles 38, 41.

So, the technical-scientific progress is impossible without introducing new technologies, without making experiments in different areas of the human being's activity. In order not to break off the person's activity in different areas – science, technique, medicine, pharmacology, production sphere etc., – a new cause that removes the criminal character of the action was introduced in the criminal legislation: the well-grounded risk.

The notion of risk means an action (inaction) with possible injurious consequences. The evaluation of risk degree expresses the probability of this one to take place, as well as the impact that it can have on social relations.

The professional risk is considered to be justified, if the action committed was unfolding objectively from the information on the facts and circumstances the police worker was possessing, and the legitimate purpose that wouldn't have included the risk and the police worker, that acknowledged the risk, took all the possible measures to forestall the negative consequences.

În legislația penală a Republicii Moldova din 12.06.2002, ca o noutate legislativă, printre cazurile de acest gen, care înlătură caracterul penal al faptei infracționale, au fost incluse noi cazuri mai puțin cunoscute cum ar fi, de exemplu, cel de la articolul 40 „Riscul întemeiat”.

Aceeași cauză își găsește reglementare și în *Codul penal al Federației Ruse* din 1 ianuarie 1997, la articolul 41.

În acest sens, dacă e să vorbim despre noțiunea de *risc*, trebuie să specificăm că acesta are o profundă relevanță și la *fundamentul răspunderii civile*, care, de fapt, este o problema centrală a acestei ramuri de drept. Astfel, ea a fost și este mult discutată în doctrina juridică. Și de aceea considerăm necesar să facem apel la concepțiile obiective ale răspunderii civile, și anume, la acelea care au generat *ideea de risc* ca fundament al răspunderii civile. După care, vom încerca să facem corelațiunile de rigoare pentru a fi mai expliciti în expunerile noastre.

Așadar, analiza evoluției în timp a concepțiilor referitoare la fundamentarea răspunderii civile, cu privire specială la cea delictuală, ne permite să constatăm că, în principiu, ea se întemeiază pe *ideea de culpă, greșeală sau vinovăție*.

Concepția potrivit căreia poate fi censurată și sancționată numai o conduită culpabilă a fost, în cursul vremii, rămâne și astăzi, dominantă în literatura juridică și în practica înfăptuirii justiției și totuși *ideea răspunderii obiective, în afară de culpă*, care este una prezentă, a apărut evolutiv, încă de la începutul conturării noțiunii de răspundere în conștiința umană¹.

Așa după cum se știe, în *dreptul roman*, răspunderea juridică a apărut la început sub forma *compoziției bănești voluntare* și apoi, treptat, a *compoziției bănești legale*. S-a consacrat astfel, pe plan juridic, răspunderea ca fapt social. Însă, în acele vremuri fundamentul ei era unul obiectiv, așa încât simpla provocare a unei pagube dădea naștere dreptului la amenda legal stabilită.

Ca urmare a dezvoltării societății romane, apare, destul de curând, o breșă în această concepție. Momentul este marcat de *Legea Aquilia*, care prevedea că răspunderea nu poate fi admisă atunci când se îndreaptă împotriva unor ființe lipsite de rațiune, cum sunt copiii și nebunii, deoarece ele *nu pot fi în culpă*. Se pun astfel bazele legislative ale răspunderii pentru orice *daună provocată altuia printr-o faptă culpabilă*².

În acest fel, se consacră, pentru prima dată, *concepția subiectivă* asupra răspunderii.

În concluzie, cu tot caracterul fragmentar al răspunderii în dreptul roman, culpa, deși insuficient precizată și conturată, a fost considerată în frecvente situații fundamentul sau temeiul răspunderii civile.

¹ A se vedea M. Eliescu, *Raportul dintre răspunderea contractuală și cea delictuală. Problema cumulului celor două responsabilități în dreptul R.P.R.*, „Studii și Cercetări Juridice”, nr. 1, 1963, p. 23.

² A se vedea Vl. Hanga, *Drept privat roman*, București, Edit. Pedagogică și Științifică, București 1971, p. 398.

În *dreptul Evului Mediu*, concomitent cu receptarea dreptului privat roman, sunt stabilite trainic *bazele concepției subiective*, culpa fiind considerată o condiție indispensabilă a răspunderii civile. Și aceasta, datorită, mai ales, supremației *dreptului canonic*, când sub influența bisericii creștine se generalizează existența unei aprecieri morale a celui care a provocat paguba. *Elementul subiectiv al greșelii*, colorată cu ideea religioasă de păcat, devine o condiție generală a răspunderii civile³.

Sistemele juridice din *dreptul modern* rețin răspunderea civilă sub o atentă reglementare, pe baza căreia o foarte bogată jurisprudență a constituit factorul cel mai important al dezvoltării discursului științific și al apariției a numeroase teorii asupra acestui subiect, care au cuprins într-o analiza concretă și amănunțită toate aspectele răspunderii civile, evoluția și tendințele ei.

Astfel, dezvoltarea economică, industrială mai ales, în ritm accelerat de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, cuprinzând și antrenând noi și noi domenii, a creat situații tot mai diverse care au fost sursa unei vaste jurisprudențe și totodată spațiul social pe terenul căruia s-au verificat veridicitatea și valabilitatea teoriilor elaborate sau în curs de a fi elaborate. În acest sens, pe drept cuvânt s-a spus: „Dacă revoluția industrială nu ar fi avut loc, probabil că răspunderea civilă nu ar fi avut un rol atât de important pe care îl are răspunderea civilă în prezent.”⁴

În aceste condiții, concepția potrivit căreia angajarea răspunderii civile pe temeiul culpei făptuitorului sau a persoanei răspunzătoare s-a dovedit a fi insuficient de satisfăcătoare și constituie motivul pentru care unii autori au căutat să construiască noi teorii prin care să explice răspunderea, cel puțin pe un alt temei decât culpa. Astfel, se poate constata că opiniile exprimate se grupează în trei teorii: *teoria răspunderii subiective*, *teoria răspunderii obiective* și teoria care explică răspunderea civilă pe un temei mixt.

Teoria răspunderii subiective. În dreptul modern, în majoritatea țărilor europene, reglementarea răspunderii civile este cuprinsă în coduri civile⁵ sau legi organice. Din analiza dispozițiilor în materie, rezultă că teoria sau concepția subiectivă, consacrată încă în dreptul feudal, cuprins legislativ într-un principiu general al răspunderii civile, este considerată, esențialmente și fără rezerve, întemeiată pe culpă. Principiul este enunțat terminologic în sensul că orice faptă a omului care provoacă altuia un prejudiciu obligă a-l repara pe acela din a cărui greșală sau culpă s-a produs.

În concluzie, așa cum s-a afirmat, potrivit concepției subiective, întreaga răspundere civilă se întemeiază pe ideea de culpă sau greșală, cu precizarea că, în

³ M. Eliescu, *op. cit.*, p. 12.

⁴ A se vedea Tr. Ionașcu, E.A. Barasch, *Răspunderea civilă delictuală – culpa element necesar al răspunderii*, Revista „Studii și Cercetări Juridice”, nr. 1, 1970, p. 27–30.

⁵ A se vedea I. Albu, *Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1984, p. 184.

cazul răspunderii delictuale pentru fapta proprie, victima trebuie să dovedească culpa autorului prejudiciului, pe când în celelalte cazuri de răspundere, inclusiv în materie de răspundere contractuală⁶, culpa nu trebuie dovedită, ea fiind prezumată⁷.

În ceea ce privește *teoria răspunderii obiective*, trebuie să menționăm că ritmul accelerat de dezvoltare economică, rezultatele revoluției industriale concretizate în noi mecanisme, mașini, capacități de producție tot mai complexe, instalații etc., au făcut ca viața și munca să devină tot mai complex și greu de conciliat cu grija și prudența necesară pentru a evita accidente și primejdiile deosebite ce puteau surveni dintr-o atare activitate. În aceste condiții, concepția potrivit căreia răspunderea poate fi angajată numai în măsura existenței culpei dovedite sau prezumate începe să fie neutralizată treptat, cel puțin în anumite cazuri, de inconvenientele și dificultățile sale practice, deoarece decelarea unei atitudini psihice contrare normelor juridice este, în multe situații, aproape imposibilă. De asemenea, prezumarea persoanei răspunzătoare a fi în culpa este, adesea, contrar realității, profund nedreaptă și formală. Așadar, a și apărut teoria sau concepția răspunderii obiective care, în diferite variante, bineînțeles, se fundamentează pe alte temeiuri decât cele subiective.

Concepția răspunderii obiective a fost formulată și argumentată pentru prima dată în dreptul modern de doctrina germană. Printre temeiurile cu caracter obiectiv propuse pentru explicarea răspunderii civile menționăm: *principiul cauzalității*, *principiul interesului activ* și *principiul interesului preponderent*, de asemenea și *ideea de risc*.

Astfel, *teoria riscului* a avut cea mai largă audiență în cercurile științifice. În formularea ei s-a pornit de la caracterul periculos al unor acte cauzatoare de prejudicii. În opinia creatorului ei, pot fi considerate periculoase acele acte care creează un risc, riscul producerii unor consecințe păgubitoare pentru alții.

Autorul împarte faptele oamenilor în două categorii distincte: *obișnuite* sau *cotidiene* și *periculoase* sau *creatoare de risc*. În ce privește faptele obișnuite, autorul poate fi făcut răspunzător numai în măsura în care consecințele lor dăunătoare sunt o urmare a culpei. Și dimpotrivă, atunci când consecințele dăunătoare sunt urmarea unor acte periculoase, creatoare de risc, răspunderea se antrenează *fără culpă*, pe temei obiectiv, nefiind necesară această condiție. S-a susținut că ar fi acte creatoare de risc, de pildă, supravegherea animalelor, folosirea de prepuși de către comitenți, întrebuințarea unor mașini, instalații/vehicule cu dinamism propriu etc.

⁶ Liviu Pop, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, ediția a 2-a, Iași, Edit. Fundației „Chemarea”, 1996, p. 46.

⁷ A se vedea K. Binding, *Die Normen und Hirebbertredung*, ediția a 3-a, 1916, p. 232 și urm.; prima ediție a apărut în anul 1872. În același sens, a se vedea G. Venezian, *Dani e risorimenti fuori dei contratti*, în *Opere giuridiche*, vol. 1, ediția 1919, p. 41, publicată pentru prima dată în anul 1884 (apud Liviu Pop, *op. cit.*, p. 49.).

În spațiul *literaturii juridice franceze*, **teoria riscului** a fost susținută, independent de *autorii germani*, încă în ultimii ani ai secolului al XIX-lea.

În această teorie, temeiul răspunderii civile constă în două componente: *principiul interesului activ*, potrivit căruia acela care desfășoară o activitate în propriul său interes trebuie să suporte consecințele dăunătoare pe care le antrenează, și *principiul interesului preponderent*, care înseamnă a proporționaliza răspunderea în mod echitabil, astfel încât victima să nu rămână prejudiciată, iar persoana răspunzătoare să nu fie expusă riscului de a fi ruinată. Cel de al doilea principiu are rol moderator.

În concepția acestor autori, răspunderea civilă *nu este o sancțiune, ea constă într-o reparare care are ca finalitate repunerea victimei în situația anterioară producerii prejudiciului*. Victima trebuie să fie despăgubită fără a mai fi necesară invocarea culpei persoanei răspunzătoare. Fundamentul răspunderii se afla în ideea de **risc-profit**; este normal și conform cu regulile morale ca acela care profită de o activitate să suporte, în schimb, sarcina reparării pagubelor care sunt consecințele acelei activități. Aceasta, deoarece câștigul și **riscul** trebuie să fie reunite în același patrimoniu. *Ubi emolumentum, ibi onus*.

Teoria a fost restrânsă, la început, doar la sfera activităților lucrative. Totuși ideea **riscului profit**, relativă doar la activitatea întreprinderilor, este prea îngustă, lăsând la o parte alte acțiuni ale oamenilor. De aceea, s-a susținut că ar fi vorba de riscul creat; termenul de profit apare, de această dată, într-o accepțiune mai largă, chiar atotcuprinzătoare. Profitul poate consta nu numai într-un *avantaj pecuniar, patrimonial*, ci chiar și într-un *interes moral*. Astfel, nu are nicio relevanță faptul că un automobilist a provocat un prejudiciu cuiva, făcând o deplasare pentru un câștig pecuniar ori una de plăcere sau agrement. În această accepțiune largă, **teoria riscului-profit** poate fi denumită **teoria riscului creat**.

O variantă a acestei concepții este și **teoria riscului de activitate**, potrivit căreia acolo unde există autoritatea se află și **riscul reparării pagubelor cauzate** prin activitatea celor subordonați. Este cazul comitenților și al altor persoane care încredințează anumite funcții altora. Așadar, răspunderea fără culpă presupune existența unor raporturi de autoritate, în cadrul cărora cei care încredințează funcții altora au dreptul să dea ordine, dispoziții și instrucțiuni celor care desfășoară activitatea respectivă. Așa se explică faptul că persoanele care exercită autoritatea vor răspunde pentru prejudiciile provocate prin activitatea altora, activitate pe care o organizează și o conduc.

Cu toate justificările invocate în supunerea ei, **teoria riscului**, deși e de largă audiență, nu a dus la înlăturarea concepției răspunderii subiective întemeiate pe ideea de culpă. De altfel, ea a fost criticată, avându-se în vedere considerente, în primul rând, de ordin moral, consecințe psihologice, precum și implicații de ordin social-economic⁸.

⁸ L. Pop, *op. cit.*, p. 50–51. Sinteza acestei critici este preluată de la M. P. Cosmovici, *Drept civil. Drepturi reale. Obligații*, București, Edit. All Beck, 1998, p. 15–16.

În concluzie, putem spune că *teoria riscului, în toate variantele sale*, a alimentat o bogată literatură și o abundentă jurisprudență orientată *în favoarea victimei*, dar a întâmpinat serioase dificultăți în tendința de a convinge și mai ales în generalizarea acceptării ei ca unic fundament al întregului sistem al răspunderii civile.

În acest sens s-a dovedit că „răspunderea obiectivă, lipsită de semnificație morală, se lovea atât de litera codului, cât și de exigențele securității dinamice a drepturilor”⁹. Totuși, influența *teoriei riscului* nu a fost și nici nu este de neglijat, cu atât mai mult cu cât elementele luate în considerare explică regimul special al răspunderii civile în anumite situații, cum ar fi repararea prejudiciilor provocate prin accidente de muncă și boli profesionale¹⁰.

Sub această formă, *ideea de risc* a fost formulată chiar înaintea civiliştilor, sau, în tot cazul, aproape concomitent și *în dreptul penal* de către En. Ferri, în lucrarea *Sociologia criminale*, care mai recent, în lucrarea *Principii di diritto criminale*, afirmă: „Omul, trăind în societatea de la care primește avantajele protecției și a ajutorului, necesare dezvoltării proprii sale personalități fizice, intelectuale și morale, trebuie să sufere și restricțiunile cu sancțiunile lor relative, restricții care asigură acel minimum de disciplină socială fără de care nu este posibilă nicio virtute civică.”¹¹

De altfel, despre conceptul de *risc penal*, trebuie să vorbim în coraport cu conceptul de *culpabilitate penală* și cu acela de *răspundere morală subiectivă* în opoziție cu *răspunderea obiectivă, legală*.

Așadar, teoria riscului nu a fost primită întru totul nici măcar în cazul răspunderii penale, și este înlăturată în toate cazurile când răspunderea penală se bazează pe *intenție*, adică *dol*, sau pe *imprudență*, adică *culpă*. Dar ea trebuie recunoscută ca fiind reală în cazurile când cineva este pedepsit pentru faptele săvârșite *fără intenție* sau *dol*, și, respectiv, *fără imprudență* sau *culpă* ori *vinovăție mixtă*. De exemplu, faptul de a executa fotografii sau de a ridica planuri sau lucrări topografice ... etc.¹².

Adică, propriu-zis, pentru asemenea fapte, *elementul moral ar consta în simpla săvârșire voluntară a faptului*. Voluntaritate, spre deosebire de infracțiunile intenționate (*doloase*) sau imprudente (*culpoase*), *presupune că până la proba contrarie, tot ce este săvârșit este însoțit oricum de anumite procese psihice de vinovăție*.

⁹ M. Eliescu, *op. cit.*, p. 23.

¹⁰ L. Pop, *op. cit.*, p. 50–51.

¹¹ Enrico Ferri, *Principii de drept criminal*, vol. II, București, 1929, p. 238; el formulează în original principiul astfel: „L'uomo è responsabile sempre di ogni suo atto, soltanto perchè e finchè vive in società.”

¹² N. T. Buzea, *Infracțiunea și culpabilitatea. Doctrină, legislație, jurisprudență*, Alba Iulia, Tipografia Sabin-Solomon, 1944, p. 401.

Alții deduc *vinovăția* sau *culpa* care să slujească drept temei al responsabilității și pedepsei. De data aceasta, faptul sau *cauza juridică* a imprudenței culpabile ar rezulta fie din *caracterul moral, deficitar* al autorului, fie din împrejurarea că individul sau contravenientul, trăind în societatea de la care primește atâtea avantaje, are datoria să se instruiască asupra datoriilor sociale, ca membru al societății, să știe condițiile fixate pentru buna convețuire în societate și să se adapteze lor, iar, dacă nu o face, înseamnă că a *neglijat* a se instrui asupra lor. Adică, propriu-zis, această vină sau culpă este presupusă ca existând în mod absolut, pentru că ea *nu trebuie nici dovedită și nici combătută*; or, după cum se zice în știința dreptului, ea este o *prezumție juris et de jure*.

După alții însă, răspunderea ar fi *neutră, adică străină elementului psihic*, baza ei juridică ar fi *obiectivă și legală*, în sensul că ea se naște din obligațiunea generală ce o are individul de a se conforma, în viață, regulilor stabilite în societate, precum și din faptul că atunci când nesocotește această datorie socială, generală și obiectivă, el trebuie să sufere consecințele acțiunii sale, independent de orice idee de dol, adică de intenție sau imprudență. După unele păreri, încălcările ar fi *infracțiuni de fapt, infracțiuni pur materiale (factum pro dolo accipitur)*, în care judecătorul are doar obligația să constate existența faptului, caracterul antijuridic penal al urmărilor produse, precum și raportul de cauzalitate materială dintre autor și faptă și, pe baza acestor constatări, să stabilească responsabilitatea, fără a se preocupa de caracterul infractorului sau de faptul că autorul a neglijat a se instrui asupra datoriilor sale sociale. Astfel autorul trebuie să răspundă, în toate cazurile și orice s-ar întâmpla, să *riște*¹³.

În acest sens, o formulare juridică a teoriei privitoare la faptele apreciate ca fiind nici intenționate și nici imprudente a fost expusă de A. Rocco, ministrul italian al Justiției, cu ocazia dezbaterilor ce au avut loc în cadrul comisiei parlamentare asupra acestei chestiuni. El a spus că, la faptele contravenționale, fiecare trebuie să răspundă de acțiunea sau de omisiunea sa voluntară. Regula aceasta este valabilă pentru toate infracțiunile, *cu deosebirea că, la delicta*, nu este suficient a se vedea dacă acțiunea sau inacțiunea este una conștientă și voluntară, ci mai trebuie a se vedea și dacă rezultatul, dăunător sau periculos, a fost voit sau nu, prevăzut sau nu în cazul când era previzibil sau nu, și a stabili astfel dacă este un dol sau o intenție ori o culpă, fiindcă aceste elemente nu au raport cu acțiunea sau inacțiunea a cărei cauză sau rezultat s-a produs. Raportul se impune odată cu rezultatul însuși, care constituie efectul acțiunii sau al omisiunii, pe când, la contravenții, această a doua cercetare (referitoare la înțelegerea sau voința liberă sau previzibilitatea rezultatului) nu este necesară.

Așadar, după cum rezultă din susținerile expuse, la aceste tipuri de fapte infracționale, numite odinioară contravenții, constatarea voinței nu poate fi diferită de aceea a delictelor, decât *pentru contravenții, sunt suficiente conștiința și voința acțiunii sau omisiunii, fără să mai fie nevoie de alte cercetări*.

¹³ *Ibidem*.

Astfel, a vorbi despre *risc*, ca *izvor de responsabilitate penală*, pare un *non sens juridic*. Cu toate acestea, așa după cum s-a apreciat, există cazuri când autorul unui fapt penal este pedepsit, chiar dacă faptul comis nu este săvârșit nici cu intenție (dol), nici din imprudență (culpă). Sau, propriu-zis în asemenea situații, răspunderea se naște din ceea ce doctrinarii vechi numeau *casus*.

În sens larg, *întâmplarea* sau *ideea de risc*, așa după cum s-a arătat, este mai familiară dreptului privat în cadrul căruia am schițat doar câteva crâmpoie ale evoluției problemei.

Riscul în dreptul privat se poate prezenta sub două aspecte. Unul este acela când cel ce se obligă **își asumă răspunderea și pentru cazuri străine de fapta lui**, cazuri care, fără o asemenea asumare, l-ar exonera de obligație. Al doilea este acela când **cineva răspunde de un fapt al său, fără ca să fie, sub vreo formă oarecare, legală și explicită, vinovat**, și deci, ținut să răspundă.

În dreptul penal, interesează mai mult forma a doua.

Așadar, *riscul* este denumirea *răspunderii obiective*, opusă *răspunderii morale*. Ca să se ajungă la noțiunea de risc și la acceptarea riscului în drept, s-a produs, cum bine spune prof. Josserand, o revoluție, nu o evoluție.

Astfel încât, noțiunea de risc nu este o creațiune teoretică a științei juridice, ci este una născută din transformările produse în condițiile vieții social-economice.

În dreptul penal, după cum se știe, există un principiu, acela *că nimeni nu răspunde decât dacă este vinovat*, adică în baza proceselor psihice existente la comiterea infracțiunii, cum ar fi cele ale intenției (dol) sau ale imprudenței (culpa) ori ale intenției depășite sau a vinovăției mixte.

Prin abatere de la acest principiu, s-a admis că cineva poate fi răspunzător și „fără a fi vinovat”, evident, fără o vină precisă și dovedită. Excepția aceasta s-a inspirat din formula juridică dată dreptului de juriști romani, care au susținut că, prin dreptul său, *neminem taedere potest*. Din această formulă au reieșit, mai întâi, *teoria abuzului de drept*, mai apoi *teoria riscului*, pe care autorul menționat o prezintă ca fiind *la grande vedette du droit civil mondial*.

Pentru a analiza ideea de risc, ca izvor de responsabilitate, doctrina și jurisprudența au recurs la mai multe alte creațiuni juridice; dar, dintre toate, vom menționa numai pe aceea pe care juristul francez Saleilles, cunoscut prin excelenta sa lucrare *L'individualisation de la peine*, a mai numit-o și riscul profesional (*risque professionnel*) în care arată că un lucrător care a accidentat fără vina sa, se obligă pe drept la reparație, din partea patronului, fără a mai fi nevoie de dovedirea vreunei *vine* sau *culpă active* din partea acestuia.

Astfel, i se pune în sarcină și i se presupune o *culpă negativă*, fără să fie nevoie a se arăta care ar putea fi aceea. Și se face aplicațiunea *principiului de echitate*, cuprins în cunoscuta formulă *ubi emolumentum ibi onus*. Cine are beneficiul unei întreprinderi trebuie să aibă și riscul ei, adică neajunsurile, pagubele ei.

În acest sens, reputatul autor român George Antoniu, în una din secțiunile lucrării sale *Vinovăția penală*, se referă la „răspunderea penală fără vinovăție”. Autorul menționează că doar în situații de excepție și ca reziduuri ale formelor de

răspundere arhaică, există în unele legislații și o răspundere bazată exclusiv pe legătura de cauzalitate, adică o răspundere indiferentă de existența vreunei forme de vinovăție; aceasta constituie *răspunderea penală obiectivă*.

Răspunderea obiectivă poate fi *ocultă*, atunci când organele judiciare golesc orice conținut de *formele vinovăției* sau le transformă în simple *etichete*, fără o analiză temeinică a proceselor psihice ce stau la baza lor.

O formă de manifestare a acestei răspunderi obiective oculte este și folosirea până la exces a prezumției de dol și culpă (*dolus ex re; culpa in re ipsa*).

Astfel, autorul menționat afirmă că pot fi considerate forme de răspundere obiectivă ocultă și cazurile când înlăturarea oricărei evaluări a proceselor subiective este motivată cu argumentul că agentul, dacă a avut inițial o conduită ilicită, trebuie să răspundă pentru toate urmările, chiar dacă acestea au fost unele fortuite (*qui verari in re illicita respondit etiam pro casu*) sau dacă rezultatul este consecința acțiunii mai multor persoane, fără să se poată stabili care dintre ele este autorul, caz în care răspunderea va reveni tuturor participanților¹⁴.

În aceeași lucrare, G. Antoniu mai arată că unii autori mai noi (H. Hart) consideră că răspunderea obiectivă poate juca totuși un rol important în prevenirea faptelor ilicite; pe această linie de gândire s-a subliniat faptul că, în cazul infracțiunilor minore, răspunderea obiectivă simplifică probațiunea, evită complicațiile procedurale ... etc., mai ales în legislațiile care vădesc un simț practic deosebit (de exemplu, legislația anglo-saxonă) în care răspunderea obiectivă este folosită frecvent, îndeosebi în cazul unor incriminări de larg interes, cum ar fi cele în materie sanitară, economică, comercială ori în legătură cu apărarea mediului, posesia de arme etc.

Și în legislația penală franceză, chiar dacă numai cu titlu de excepție, se admite, de asemenea, posibilitatea unei răspunderi penale obiective. Astfel, jurisprudența franceză afirmă că, în cazul delictelor prevăzute cu pedepse reduse (amendă polițienească), denumite delikte-contravenții, este suficientă constatarea că autorul a comis cu voință fapta respectivă, fără a fi nevoie, ca Ministerul Public să se probeze, culpa autorului. Asemenea soluții s-au pronunțat în deliktele din domeniul vânătoriei apelor și pășunilor, în cazul delictelor vamale, de transport rutier ș.a.

În legislația penală italiană, *răspunderea obiectivă* este prevăzută explicit la art. 42 al. 2, care permite tragerea la răspundere a agentului numai pentru rezultatul provocat de acțiunea sau omisiunea săvârșită.

De asemenea, în practica judiciară a instanțelor nord-americane există instituția *strict liability*, care înseamnă răspunderea independentă de *mens rea* (vinovăție)¹⁵.

¹⁴ George Antoniu, *Vinovăția penală*, București, Edit. Academiei Române, 1995, p. 191.

¹⁵ *Ibidem*, p. 193–194.

Așadar, revenind asupra problemei puse inițial în discuție, trebuie să menționăm că progresul tehnico-științific este imposibil fără a introduce noi tehnologii, fără a realiza experimente în diferite domenii ale activității ființei umane, pentru a nu frâna activitatea persoanei în diferite domenii – știință, tehnică, medicină, farmacologie, sfera de producere etc.

Însă, în viziunea noastră, toate acestea își găsesc sau, eventual, și-ar putea găsi relevanță, fără a fi în detrimentul drepturilor și intereselor legitime ale așazișilor „infractori prezumați”. Oricum, chiar și atunci când complexitatea raporturilor sociale evoluează și se amplifică, trebuie găsite și stabilite anumite limite de echilibru între interesele generale cât și cele individuale. Or, în viziunea noastră, un aspect justificativ, dar și limitativ, pentru recunoașterea fățișă a răspunderii penale obiective, aceasta, la rândul său, edictată uneori de anumite rațiuni și situații justificative, l-ar constitui recunoașterea riscului întemeiat, ca un caz care înlătură caracterul penal al faptei.

Pe cale de consecință sau ca urmare a celor relatate, vom încerca să arătăm și să argumentăm necesitatea și raționalizarea conceptului de *risc întemeiat*.

În legislația penală a Republicii Moldova a fost introdusă o nouă cauză care înlătură caracterul penal al faptei: *riscul întemeiat*. Astfel, la art. 40 alin. 1, *Codul penal al Republicii Moldova* la alin. 1 se menționează: „Nu constituie infracțiune fapta, prevăzută de legea penală, care a cauzat daune intereselor ocrotite de lege în cazul riscului întemeiat pentru realizarea scopurilor socialmente utile.” Respectiv, la alin. 2 se prevede: „Riscul se consideră întemeiat dacă scopul socialmente util urmărit nu a putut fi realizat fără un anumit risc și dacă persoana care l-a admis a luat măsurile necesare pentru a preveni cauzarea de daune intereselor ocrotite de lege.” Iar la alin. 3 se stipulează că „Riscul nu poate fi considerat întemeiat dacă era cu bună-știință îmbinat cu pericolul pentru viața persoanei sau cu pericolul provocării unui dezastru ecologic ori social.”

Astfel, noțiunea de *risc* semnifică o acțiune (inacțiune) cu posibile consecințe dăunătoare. Evaluarea gradului de risc exprimă probabilitatea acestuia de a se produce, precum și impactul pe care îl poate avea asupra relațiilor sociale¹⁶.

Riscul profesional este considerat justificat, dacă acțiunea săvârșită decurge în mod obiectiv din informația asupra faptelor și circumstanțelor de care dispunea colaboratorul poliției, scopul legitim nu putea fi realizat prin acțiuni ce nu ar fi implicat riscul, iar colaboratorul poliției, care a admis riscul, a luat toate măsurile posibile pentru a preîntâmpina consecințele negative¹⁷.

¹⁶ A. Barbăneagră, V. Berliba, M. Bâgău, A. Borodac, V. Bujor, T. Carpov, M. Gheorghită, C. Gurschi, M. Lașcu, T. Popovici, V. Țaulean, Gh. Ulianovschi, X. Ulianovschi, *Codul penal al Republicii Moldova* (cu modificările aduse până la 8 august 2003 prin *Legea* nr. 211-XV din 29.05.2003, „M.Of. al Republicii Moldova”, nr. 116–120 din 13.06.2003). *Comentariul*, Edit. ARC, Chișinău, 2003, p. 111.

¹⁷ A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi, V. Holban, T. Popovici, G. Ulianovschi, X. Ulianovschi, N. Ursu, *Codul penal comentat și adnotat*, Chișinău, Edit. Cartier juridic, 2005, p.79.

Așa cum s-a arătat, progresul tehnico-științific este imposibil fără a introduce noi tehnologii, fără a realiza experimente în diferite domenii ale activității ființei umane. Pentru a nu frâna activitatea persoanei în diferite domenii: știință, tehnică, medicină, farmacologie etc., în legislația penală a Republicii Moldova a fost introdusă o nouă cauză care înlătură caracterul penal al faptei: riscul întemeiat. În viziunea noastră, aceasta este necesară tocmai ca o raționalizare, pe de o parte, a reglementării juridice a unor raporturi sociale cu un caracter specific, pe de altă parte pentru a se limita acceptarea situațiilor de fapt cărora li s-ar putea atribui sau imputa într-un mod excesiv o responsabilitate obiectivă.

În acest sens, riscul se consideră întemeiat și are un efect exonerativ de răspundere penală dacă îndeplinește următoarele condiții:

- **scopul social-util** nu putea fi atins fără acțiunile (inacțiunile) însoțite de risc;
- persoana care a riscat **a întreprins toate măsurile pentru a nu leza interesele și valorile** sociale ocrotite de legea penală¹⁸.

Prin **existența unui scop social-util** se înțelege faptul că persoana acționează în condițiile *unui risc, nu pur și simplu* pentru atingerea unui scop oarecare (de exemplu, îmbogățirea proprie), ci pentru *ca riscul dat să aducă un beneficiu*, un folos întregii societăți (de exemplu, obținerea unui medicament contra unei maladii răspândite).

Iar prin **realizarea acțiunilor cu scopul de a preîntâmpina apariția daunei** se înțelege faptul că persoana în cauză este obligată, în primul rând, *să întreprindă măsuri*, iar în al doilea rând *acestea trebuie să fie suficiente*. De pildă, începând lucrările la un experiment științific, persoana este obligată să execute și să respecte toate regulile privind tehnica securității, diferite instrucțiuni ce țin de domeniul dat, să obțină permisiunea respectivă, precum și să atragă atenția asupra eventualelor posibilități de apariție a unor daune în cazul insuccesului experimentului.

Pe lângă condițiile enumerate, unii autori mai remarcă și **întreprinderea unor acțiuni forțate**¹⁹. Pentru atingerea scopului social-util urmărit, riscul a fost o faptă forțată, întrucât **în alt mod nu s-a putut acționa**. Persoana în cauză trebuie să-și dea seama că atingerea scopului urmărit este imposibilă în alt mod. Dacă persoana își dă seama că poate ajunge la ceea ce dorește și prin alte mijloace care nu țin de **riscul întemeiat**, atunci, în cazul în care sunt provocate anumite daune, persoana în cauză urmează să răspundă penal.

Totodată, **riscul întemeiat** înlătură răspunderea penală pentru dauna cauzată intereselor și valorilor ocrotite numai în cazul în care persoana care a riscat **nu a avut la dispoziție nicio altă cale** de a atinge scopul social util.

Astfel, riscul se consideră neîntemeiat dacă:

- era cu **bunăștiință înbinat cu primejdia pentru viața unei persoane**;

¹⁸ Stela Botnaru, Alina Șavga, Vladimir Grosu, Mariana Grama, *Drept penal, parte generală*, Chișinău, Edit. Cartier Juridic, 2005, p. 328.

¹⁹ Alexandru Borodac, Marin Gherman, Nicușor Maldea, Corina Titiana Aldea, Mona Mirela Costa, Viviana Stiuț, *Manual de drept penal. Parte generală*, Chișinău, f.e., 2005, p. 294.

- conținea *amenințarea de a provoca un dezastru ecologic*;
- conținea *amenințarea de a provoca un dezastru social*;
- *scopul social-util putea fi atins prin alte mijloace și acțiuni*, care nu presupuneau risc;
- persoana care a riscat *nu a luat toate măsurile pentru a proteja interesele și valorile ocrotite de legea penală*;
- persoana a riscat *pentru a-și atinge scopurile personale*.

Legea (nr. 416-XII din 18.12.1990) cu privire la poliție definește noțiunea de *risc profesional* care, în viziunea autorilor naționali, constituie o formă a riscului întemeiat. Conform prevederilor art. 33 al acestei legi, nu constituie infracțiune acțiunea colaboratorului de poliție care a fost săvârșită într-o situație ***de risc profesional justificat***, deși aceasta are semnele acțiunilor pentru care este prevăzută răspunderea penală.

În ceea ce privește *riscul profesional*, în doctrina dreptului penal moldovean²⁰ s-a apreciat că este considerat *justificat*, dacă acțiunea săvârșită decurge în mod obiectiv din informația asupra faptelor și circumstanțelor de care dispunea colaboratorul poliției, iar scopul legitim nu putea fi realizat prin acțiuni ce nu ar fi implicat riscul, iar colaboratorul poliției, care a admis riscul, a luat toate măsurile posibile pentru a preîntâmpina consecințele negative.

Așadar, acțiunile însoțite de un anumit risc în care nu există siguranța că nu va fi cauzată o anumită daună sunt capabile să asigure atingerea scopului urmărit, dar pot avea drept rezultat săvârșirea unor fapte care vor atenta la interesele personale sau publice ocrotite de legea penală²¹.

Astfel, riscul trebuie apreciat ca fiind o cauză care ar exclude caracterul penal al faptei, și respectiv fapta să fie totuși comisă cu un anumit risc, să fie întemeiat.

Ca o sinteză a tuturor celor menționate, credem că o asemenea abordare a problemei este una echitabilă, dar și rațională. Astfel, acceptarea unui asemenea caz exonerator de imputabilitate penală sau, mai bine zis, prin care s-ar înlătura caracterul penal al faptei, constituie un aspect de rezolvare a problemelor și a disputelor expuse, cel puțin parțial. Totodată, în accepțiunea noastră ar putea chiar reprezenta un progres al gândirii juridice contemporane.

²⁰ Stela Botnaru ș.a., *op. cit.*, p. 328.

²¹ Alexandru Borodac ș.a., *op. cit.*, p. 294.